

Verzamelde schetsen van Hartman

Een vrouwtje van veel invloed

André Reincke

**Het volgende verhaal over het zeventiende-eeuwse Lochem is overgenomen uit:
“Van de Veluwe en Uit den Achterhoek in vroegere tijden”**

Verzamelde schetsen van H.G. Hartman Jz.

P. Gouda Quint 1889.

Baudartius¹, wiens zwakke lier de brand, welke den 6den April 1615 Lochem teisterde, het volgende treurdicht afperste:

*O, Heer! O lieve God! Wat is dat een elend!
Hier is een stad geen stad: waar men zich keerd of wend
Ziet men niet dan droefheid aan menschen en aan beesten,
Het is hier al bedroeft, den minsten met den meesten.
O God! Ontferm u toch over dit arme volk,
O Heer! Zie nederwaarts uit 's Hemels hoogste wolk;
Wilt des vromen gebed verhooren en haar kernen,
Wilt dit volk genadelijk ontfermen!*

voegt bij dit kreupelrijm de mededeeling van een staaltje van bijgeloof uit die dagen, dat wij, overgebracht in de tegenwoordige spelling, hier laten volgen.

„Deze brand werd lang en ook kort te voren, eer hij geschiedde, voorzien en meermaals voorzegd door een huisman, tusschen Zutphen en Lochem woonachtig, dien ik des anderen daags na dezen brand heb aangetroffen. Ik vroeg hem, hoe dat in zijn werk ging, als hij dit en meer andere voorspooksel en zag? Hij antwoordde mij, dat hij meermaals, op zijn bed liggende, in zijn geest en gemoed zoo werd beangstigd en geperst, dat hij niet rusten noch duren kon, voordat hij van het bed opstaande voor de deur ging, opwaarts en aan alle kanten omziende. En dat hij dan somtijds heirlegers zag, bestaande uit ettelijke regimenten, den eenen tijd meer, den anderen minder, onderscheidelijk ziende en kunnende kennen wat couleur

¹ Wilhelmus Baudartius (1565-1640), predikant te Zutphen, had zich een paar dagen na de brand naar Lochem begeven om daar de ravage in oenschouw te nemen.

dat hunne vaandelen, vlaggen en veldteekenen zijn, en werwaarts dat zij hun koers of marsch namen. Even in zulke voegen, zeide hij, meermaals gezien te hebben, dat het geheele stedeken van Lochem met de kerk en kloosters in vuur en vlammen stond en ten gronde toe afbrandde, ook onderscheidende, waar de brand zoude beginnen en welke huizen zouden staande blijven.”

Van de huizen, die toen behouden werden, zijn er twee door opschriften bij het nageslacht bekend gebleven. Op een van die, in de Walderstraat, vond men op een balk boven de deur:

Heer, wilt doch met rechterhand gebenedien dezen brand.

En in den voorgevel van het andere, in de Achterstraat, leest men nu (1865) nog:

DIE GODT BETROWT HEFT WEL GEBOWT. A. D. N. J. 1615 DEN 15 IUNIJ.

Het is te bejammeren, dat deze laatste herinnering aan het vreeselijke onheil weldra zal worden weggeruimd. Het huis is den 16den Juli 1866 verkocht, en de kooper (H. Reurslag te Lochem) is voornemens het af te breken en eene smederij met woonhuis in de plaats te bouwen. (Dit is werkelijk geschied.)

Ook nog uit een ander oogpunt was dit huis merkwaardig, want daaraan was eene legende verbonden. In de zeventiende eeuw moet er namelijk eene oude vrouw gewoond hebben, die zeer veel invloed bezat op de bewoners der stad. Zij werd bijna als eene heilige vereerd, en haar wil klonk als eene wet. Wat haar voorkwam goed te zijn, werd gedaan, en niemand zou het gewaagd hebben, zich tegen haar te verzetten. Vanwaar of waardoor zij dien invloed verkregen had, meldt de overlevering niet, — genoeg, dat zij steeds zegevierde, en hare plannen met de meeste juistheid werden ten uitvoer gebracht.

Het kan geen verwondering baren, dat vooral zij, die lid der magistraat wenschten te worden, of, dit eenmaal zijnde, hunne zetels wenschten te behouden, de gunst van dit vrouwtje trachtten te verwerven. Zooals bekend is, geschieden de benoemingen der leden van de stedelijke regeeringen destijds door de zoogenaamde gemeensluden of achtmannen, personen, gekozen uit de mannelijke ingezetenen, die zich het vertrouwen hunner medeburgers waardig betoond hadden. Den 22sten Februari van ieder jaar had de verkiezing van de magistraatsleden plaats, en tegen dien tijd vooral, ontving het vrouwtje talrijke bezoeken. Wien zij hare hulp beloofde, kon zeker wezen, zijn doel te bereiken.

Zij schijnt echter bijzonder grillig geweest te zijn, en zich meermalen door een luim te hebben laten leiden bij het geven harer belofte. Zoo moest er zeker jaar eene nieuwe keuze gedaan worden van een burgemeester. De liefhebbers begaven zich als om strijd naar de Achterstraat en vleiden of verzochten de vrouw om haren invloed. De dag der verkiezing naderde intusschen, en nog was het niet bekend, wie ditmaal de gelukkige zou zijn.

De laatste dag was daar, en vier personen, die de meeste kans schenen te hebben, brachten de vrouw nogmaals een bezoek. De eerste, tweede en derde vertrokken echter ongetroost, of liever in dezelfde onzekerheid, waarmede zij gekomen waren, en lieten, verdiept in hunne gedachten, de voordeur open staan. De vierde kwam nu ook en sprak een poosje met de vrouw, haar zijne verdiensten en vroegere daden opsommende. Zij scheen er echter niet door getroffen te worden, zij bleef stil aan haar spinnewiel zitten en deed dat lustig snorren, terwijl zij den candidaat bedaard aanhoorde. Eindelijk vertrok ook deze, zonder eenige belofte doch hij had de voorzichtigheid, om de deur behoorlijk te sluiten. Haastig staat het vrouwtje op, doet de deur weer open, en roept den vertrekkende na: „jij zult het hebben, want jij weet, hoe het hoort.” En werkelijk werd hij den volgenden dag tot burgemeester benoemd.

Gelukkig zijn de tijden voorbij, waarin van dergelijken invloed sprake kan zijn, maar ik vond de vertelling te naief, om ze niet onder mijne schetsen op te nemen.

H.G. Hartman Jz.

Hermanus Gerardus Hartman Jacz.

Geboren 6 mei 1831 te Breda en overleden 30 mei 1894 in Goes. Opgeleid voor onderwijzer, kwam hij door familieomstandigheden in de boekdrukkerij van Blussé en van Braam terecht, waar hij zich in zijn vrije uren op de kennis der gemeente-administratie toelegde. Van 1853 tot 1856 werkte hij op de secretarie te Lekkerkerk. In 1856 werd hij secretaris van het protestantsche landbouwopvoedingsgesticht te Montfoort; drie jaar later secretaris der gemeente Fijnaart en Heiningen in Noord Brabant; in 1862 secretaris van Lochem en 1 januari 1869 secretaris van Goes, in welke laatste stad hij zich tevens bezig hield met de opleiding van jongelieden in de kennis van administratief recht. Op 17 februari 1852 huwde Hartman met Maria de Munck, die hem twee zonen en een dochter schonk.

In 'Vaderlandsche Letteroefeningen jaargang 1864' schreef hij ook nog een artikel over Lochem met als titel: 'Een stedeke uit den Achterhoek'.